

بررسی فقهی پول دیجیتال بانک مرکزی در ایران

ساجد بامی^۱ | بهزاد بابازاده خراسانی^۲ | مهدی عادل^۳

۱. نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم اقتصادی - بانکداری اسلامی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران. رایانامه:

bamisajed@gmail.com

۲. استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران. رایانامه: b.babazadeh@gmail.com

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم اقتصادی - بانکداری اسلامی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران؛ طلبه سطح سه حوزه علمیه

خراسان، مشهد، ایران. رایانامه: mehdiadel4237@gmail.com

چکیده

گسترش فناوری‌های مالی و تحولات در حوزه پرداخت‌های دیجیتال، بانک‌های مرکزی بسیاری از کشورها را به توسعه پول دیجیتال بانک مرکزی (CBDC) سوق داده است. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز در راستای افزایش شفافیت مالی، بهبود سیاست‌گذاری پولی و کاهش هزینه‌های مبادلاتی، پروژه ریال دیجیتال را معرفی کرده است. این نوآوری، اگرچه می‌تواند مزایای اقتصادی متعددی داشته باشد، اما از منظر فقه اسلامی نیازمند بررسی‌های دقیق‌تری است. در این پژوهش، مشروعیت فقهی ریال دیجیتال مورد بررسی قرار گرفته و چالش‌های شرعی آن تحلیل شده است. مهم‌ترین مسائل مطرح‌شده شامل مالیت شرعی این نوع پول، امکان وقوع ربا در فرایندهای مالی مرتبط با آن، ریسک‌های ناشی از نوسانات ارزش، امنیت تراکنش‌ها و همچنین مسئله خلق پول بدون پشتوانه است. بررسی تطبیقی تجربه کشورهای اسلامی مانند اندونزی و مالزی نشان می‌دهد که طراحی یک ارز دیجیتال مطابق با اصول شریعت، مستلزم نظارت فقهی مستمر و بهره‌گیری از سازوکارهایی نظیر قراردادهای هوشمند اسلامی است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مشروعیت فقهی ریال دیجیتال به رعایت اصولی همچون کنترل عرضه پول، جلوگیری از ربا، تضمین ارزش پایدار و شفافیت در تراکنش‌ها بستگی دارد. از این رو، پیشنهاد می‌شود که بانک مرکزی ایران با تشکیل یک کمیته فقهی مستقل، نظارت دقیق بر مراحل طراحی و اجرای ریال دیجیتال را تضمین کند و از تجربیات سایر کشورها در این حوزه بهره‌گیری کند.

کلیدواژه‌ها: پول دیجیتال بانک مرکزی، ریال دیجیتال، فقه اسلامی، ربا.

مقدمه

در دهه اخیر، جهان شاهد تحولی بنیادین در عرصه نظام‌های مالی و پرداخت بوده است؛ تحولی که با ظهور فناوری‌های نوین مانند زنجیره بلوکی، رمزارزها و پرداخت‌های دیجیتال سرعت بیشتری به خود گرفته است. این دگرگونی‌ها، بانک‌های مرکزی بسیاری از کشورها را به بررسی و طراحی نوعی جدید از پول دیجیتال سوق داده است که با عنوان «پول دیجیتال بانک مرکزی» یا پول دیجیتال بانک مرکزی شناخته می‌شود. در این میان، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز در پاسخ به نیازهای روزافزون

برای ارتقای شفافیت مالی، تسهیل پرداخت‌های دیجیتال، و کاهش وابستگی به واسطه‌های مالی، پروژه «ریال دیجیتال» را معرفی کرده است.

در حالی که این نوآوری می‌تواند تحول‌آفرین باشد، اجرای آن در بستر یک نظام مالی اسلامی، نیازمند بررسی‌های فقهی دقیق و کارشناسانه است. اصول بنیادینی چون منع ربا، اصل مالیت، پرهیز از غرر، عدالت در مبادلات، و شفافیت معاملات، از ارکان غیرقابل چشم‌پوشی در فقه اقتصادی اسلامی به شمار می‌روند. این اصول، نه تنها مشروعیت ابزارهای مالی نوین را تعیین می‌کنند، بلکه نقش مهمی در جلب اعتماد عمومی و تضمین مشروعیت شرعی سیستم مالی دارند.

در همین راستا، این مقاله درصدد است با نگاهی تحلیلی و تطبیقی، ابعاد مختلف مشروعیت فقهی ریال دیجیتال را واکاوی کند. برای این منظور، ابتدا مفاهیم پایه‌ای ریال دیجیتال و ویژگی‌های متمایز آن نسبت به رمزارزهای غیرمتمرکز و ارزهای دیجیتال با ارزش ثابت توضیح داده می‌شود. سپس، با بهره‌گیری از منابع فقهی معتبر، چالش‌هایی مانند امکان وقوع ربا، عدم مالیت، شائبه خلق پول بدون پشتوانه، و ریسک‌های اطلاعاتی مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

آنچه این پژوهش را از سایر مطالعات متمایز می‌سازد، تمرکز آن بر کاربرد اصول فقهی در طراحی عملیاتی ریال دیجیتال و تحلیل تجربیات کشورهای اسلامی در زمینه انطباق ارزهای دیجیتال با احکام شریعت است. هدف نهایی این مطالعه، ارائه پیشنهادها و عملی به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به منظور طراحی ریال دیجیتال است؛ به گونه‌ای که این ارز در عین برخورداری از ویژگی‌های فنی نوین و کارآمد، از منظر فقهی نیز مشروعیت و مقبولیت لازم را داشته باشد.

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، توجه بسیاری به ابعاد مختلف ارزهای دیجیتال، به ویژه پول دیجیتال بانک مرکزی (پول دیجیتال بانک مرکزی) جلب شده است. این ارزها از جهات مختلف اقتصادی، حقوقی و فقهی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. با توجه به اهمیت روزافزون این موضوع، نیاز به پژوهش‌های گسترده‌تری در این زمینه احساس می‌شود. در این راستا، پژوهش‌ها در دو سطح داخلی و بین‌المللی در تلاشند تا ابعاد مختلف این فناوری نوظهور را بررسی و تحلیل کنند.

در سطح داخلی، مطالعات انجام‌شده عمدتاً به تحلیل مباحث فقهی و اقتصادی ارز دیجیتال و چالش‌های حقوقی آن پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها بیشتر به تحلیل مشکلات کلی مرتبط با دارایی‌های دیجیتال، چالش‌های حقوقی و مسائل اقتصادی ریال دیجیتال تمرکز داشته‌اند. این در حالی است که مطالعاتی که به تطبیق دقیق‌تر ساختار پول دیجیتال بانک مرکزی با اصول فقه اسلامی

پرداخته‌اند، همچنان در مراحل ابتدایی خود قرار دارند. در این راستا، چندین تحقیق داخلی به موضوعات مختلف این فناوری پرداخته‌اند که برخی از آن‌ها به شرح زیر هستند:

(چیت‌سازسان و خورسندی کوچصفهانی، ۱۴۰۰) در مقاله‌ای به بررسی ماهیت و مالیت ارزشهای دیجیتال از منظر فقه مقارن پرداخته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که ارزشهای دیجیتال، در صورتی که دارای پشتوانه و پذیرش عمومی باشند، می‌توانند از دیدگاه فقهی واجد مالیت شرعی شناخته شوند. با این حال، در این تحقیق تفاوت‌های ساختاری میان رمزارزهای غیرمتمرکز و پول دیجیتال بانک مرکزی به‌طور دقیق تفکیک نشده و نیز ریال دیجیتال به‌طور ویژه بررسی نگردیده است.

(وزیری و ندیری، ۱۴۰۲) در تحقیقی با عنوان «**اثر پول دیجیتال بانک مرکزی بر سیاست‌گذاری پولی**»، چالش‌های ایجاد پول دیجیتال بدون پشتوانه را از منظر فقهی مطرح کرده و آن را مستعد شائبه اکل مال به باطل دانسته‌اند. این تحقیق به لزوم بازنگری در چارچوب حقوقی ریال دیجیتال اشاره دارد و به‌ویژه بر اهمیت کنترل شرعی و ایجاد سیاست‌های مالی منطبق با اصول فقهی تأکید می‌کند.

(موسوی و آذری، ۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «**چالش‌های فقهی و حقوقی رمزارزها در نظام حقوقی ایران**»، به بررسی ساختار پول دیجیتال و تطابق آن با اصول فقهی پرداخته‌اند. این پژوهش به اهمیت تطهیر سازوکارهای تراکنش و مالکیت در ارز دیجیتال و ضرورت رعایت اصول فقهی در طراحی این سیستم‌ها تأکید کرده است.

در سطح جهانی، پژوهش‌های متنوعی در زمینه طراحی و تطبیق پول دیجیتال بانک مرکزی با اصول شریعت اسلامی انجام شده است که می‌تواند به‌عنوان مرجعی برای کشورهای اسلامی، از جمله ایران، مورد استفاده قرار گیرد. در این بخش، به بررسی مهم‌ترین این پژوهش‌ها پرداخته‌ایم:

(آیسان و الانصاری، ۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «**طراحی اسلامی پول دیجیتال بانک مرکزی**»، چارچوبی عملی برای طراحی پول دیجیتال بانک مرکزی اسلامی ارائه کرده‌اند که بر مبنای الگوهای غیرربوبی همچون مشارکت و مضاربه شکل گرفته است. این چارچوب سعی دارد تا اصول شریعت اسلامی را در ساختار فنی و حقوقی پول دیجیتال بانک مرکزی لحاظ کند. آنان تأکید کرده‌اند که انطباق با شریعت، نه تنها از طریق حذف ربا، بلکه با استفاده از سازوکارهای مبتنی بر عدالت، شفافیت و مشارکت در سود و زیان محقق می‌شود.

بانک مرکزی مالزی در گزارشی با عنوان «**طراحی پول دیجیتال بانک مرکزی منطبق با مقاصد شریعت اسلامی**»، به‌طور ویژه به اصول پنج‌گانه مقاصد شریعت (حفظ دین، عقل، نفس، مال و نسل) پرداخته است. این گزارش

همچنین بر لزوم شفافیت و کاهش ریسک غرر تأکید دارد و بیان می‌کند که با استفاده از معماری‌های شفاف و نظارت شرعی مداوم، می‌توان پول دیجیتال بانک مرکزی را به‌عنوان ابزاری مشروع و کارآمد طراحی کرد.

(احمد و یوسف، ۲۰۲۳) در تحقیقی تطبیقی میان پول دیجیتال بانک مرکزی در کشورهای اسلامی و غیراسلامی، نشان داده‌اند که در صورت عدم رعایت اصولی همچون عدالت توزیعی، مالکیت حقیقی و مشروعیت خلق پول، پول دیجیتال بانک مرکزی می‌تواند با اصول فقه اسلامی تعارض پیدا کند. آنان راهکارهایی چون تعریف سقف دارایی، ممنوعیت ربا و سازوکارهای نظارت فقهی را ضروری دانسته‌اند.

(صدیقی، ۱۴۰۰) با ارائه مدلی برای ارزش دیجیتال اسلامی در پاکستان، بر لزوم طراحی قراردادهای هوشمند منطبق با فقه اسلامی تأکید کرده و خواهان مشارکت مراجع فقهی در نظارت بر فرآیندهای دیجیتالی شده است.

با توجه به مطالعات داخلی و بین‌المللی موجود، می‌توان گفت که حوزه طراحی و پیاده‌سازی پول دیجیتال بانک مرکزی (پول دیجیتال بانک مرکزی) از منظر فقهی و حقوقی هنوز در حال تکامل است. بسیاری از پژوهش‌ها به‌ویژه در سطح داخلی به تحلیل مشکلات عمومی مرتبط با این ارزش‌ها پرداخته‌اند، اما در تطبیق دقیق‌تر این ساختارها با اصول فقه اسلامی و تدوین چارچوب‌های حقوقی منطبق با شریعت، همچنان به پژوهش‌های عمیق‌تر و کاربردی‌تر نیاز است.

در سطح بین‌المللی، مطالعات متعددی انجام شده است که به بررسی تطبیق طراحی ارزش دیجیتال با اصول شریعت پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها به‌ویژه در زمینه‌های مشارکت و مضاربه، شفافیت و کاهش ریسک‌های فقهی و مالی، سازوکارهای غیرربوی و تأکید بر عدالت اقتصادی بوده‌اند. این نتایج می‌تواند مبنای طراحی‌های شریعت‌محور برای کشورهای اسلامی، از جمله ایران، باشد.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف پر کردن خلأ موجود در زمینه تحلیل جامع و بومی از ابعاد فقهی و حقوقی ریال دیجیتال، به دنبال توسعه چارچوبی است که نه تنها به اصول فقه اسلامی پایبند باشد، بلکه از تجربیات بین‌المللی نیز بهره‌برداری کند. این پژوهش، تلاش دارد تا با رویکردی تلفیقی، به‌ویژه با استفاده از مبانی فناوری نوین مالی اسلامی، الگویی برای طراحی و پیاده‌سازی پول دیجیتال بانک مرکزی در ایران ارائه دهد.

۱-۱- تعریف ریال دیجیتال

ریال دیجیتال، نوعی پول دیجیتالی و رسمی است که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران منتشر شده و معادل ارزش ریال فیزیکی می‌باشد. این ابزار مالی، با هدف مدرن‌سازی ساختار پولی کشور و ایجاد جایگزینی امن و کارآمد برای اسکناس‌های فیزیکی طراحی شده است. برخلاف رمزارزهای غیرمتمرکز که تحت تأثیر عرضه و تقاضای بازار نوسانات شدیدی را تجربه می‌کنند، ریال دیجیتال به دلیل پشتوانه رسمی بانک مرکزی، از ثبات نسبی برخوردار است. (جمعی از همکاران، ۱۴۰۱، ص ۶)

مالکیت این نوع پول به صورت مستقیم در اختیار کاربران قرار می‌گیرد و برخلاف حساب‌های بانکی سنتی که مالکیت واسطه‌ای دارند، در ساختار ریال دیجیتال، فرد به طور مستقیم دارنده واحد پولی است. همچنین، تراکنش‌ها از طریق زیرساخت‌هایی امن با استفاده از رمزنگاری پیشرفته انجام می‌شود که خطر جعل یا تخلف را به حداقل می‌رساند. (پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۴۰۰، ص ۲۷)

از منظر فقهی، آنچه اهمیت دارد، مفهوم «مالیت» است که طبق تعریف فقها، عبارت است «از چیزی که مورد رغبت عقلایی باشد و قابلیت تبادل و منفعت شرعی داشته باشد». (انصاری، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۲۱۵) در صورتی که ریال دیجیتال در جامعه به عنوان وسیله مبادله پذیرفته شود و امکان استفاده واقعی و بدون شبهه شرعی در آن فراهم باشد، می‌توان گفت از نظر فقهی نیز واجد مالیت است.

۱-۲- تفاوت ارزهای رمزنگاری شده با پول دیجیتال بانک مرکزی

پول دیجیتال بانک مرکزی و رمزنگاری هر دو مفاهیم کلیدی در حوزه فناوری‌های مالی هستند، اما هرکدام نقش‌ها و کاربردهای متفاوتی دارند. رمزنگاری به عنوان یکی از مهم‌ترین فناوری‌های امنیت اطلاعات، از الگوریتم‌های پیچیده ریاضی برای تضمین امنیت داده‌ها و تراکنش‌های دیجیتال استفاده می‌کند. رمزنگاری برای حفظ محرمانگی، یکپارچگی و اعتبار داده‌ها در سیستم‌های دیجیتال به کار می‌رود. این فناوری یکی از ارکان اصلی در بسیاری از ارزهای دیجیتال غیرمتمرکز مانند بیت‌کوین است (Stallings, 2017, p. 25) در مقابل، پول دیجیتال بانک مرکزی یک نوع ارز دیجیتال است که توسط بانک مرکزی هر کشور صادر و کنترل می‌شود و به عنوان جایگزینی برای پول نقد یا پول‌های دیجیتال موجود در تراکنش‌های دیجیتالی استفاده می‌شود (Adrian & Mancini-Griffoli, 2019, p. 7)

یکی از تفاوت‌های اصلی بین رمزنگاری و پول دیجیتال بانک مرکزی در هدف و ساختار مدیریت آن‌ها نهفته است. رمزنگاری به‌عنوان فناوری پایه برای حفظ امنیت در سیستم‌های دیجیتال استفاده می‌شود و نقش اصلی آن در سیستم‌های مالی، اطمینان از امنیت تراکنش‌ها، هویت کاربران و جلوگیری از جعل و تقلب است. رمزنگاری برای ارزهای دیجیتال غیرمتمرکز نظیر بیت‌کوین حیاتی است، زیرا این ارزها بدون کنترل یک نهاد متمرکز، از طریق شبکه‌های توزیع شده و با استفاده از الگوریتم‌های رمزنگاری ایمن می‌شوند. (Nakamoto, 2008, p. 1) در مقابل پول دیجیتال بانک مرکزی که توسط نهادهای دولتی و بانک‌های مرکزی کشورها عرضه و کنترل می‌شود، به‌عنوان یک ابزار مالی دیجیتال با سیستم مدیریتی کاملاً متمرکز شناخته می‌شود. در حالی که فناوری رمزنگاری در این نوع ارز دیجیتال عمدتاً برای حفظ امنیت تراکنش‌ها و محافظت از اطلاعات شخصی کاربران استفاده می‌شود، بانک مرکزی همچنان مسئول نظارت و مدیریت کل فرآیندهای مرتبط با آن است. به‌عبارت دیگر، تمام تراکنش‌هایی که با استفاده از پول دیجیتال بانک مرکزی انجام می‌شود، تحت کنترل مستقیم بانک مرکزی قرار دارد.

چندین مسئله مهم مرتبط با سیستم‌های غیرمتمرکز وجود دارد که برای استفاده باید مورد توجه قرار گیرد، از جمله تأیید تراکنش‌ها، کنترل ریسک و مکانیسم‌های کاهش ریسک. اما مهم‌ترین آن‌ها تأیید تراکنش‌ها است. این بخش حیاتی‌ترین نقش را در تضمین صحت و امنیت تراکنش‌ها در سیستم‌های غیرمتمرکز دارد (Nakamoto, 2008, p. 2).

تأیید تراکنش‌ها به معنای اطمینان از این است که تراکنش‌ها صحیح بوده و از نظر امنیتی قابل قبول هستند، که می‌تواند از وقوع حملات و تراکنش‌های نامعتبر جلوگیری کند.

۳-۱- تفاوت ارزهای دیجیتال با ثبات و پول دیجیتال بانک مرکزی

ارزهای دیجیتال با ثبات مانند تتر و ارزهای دیجیتال بانک مرکزی دو ابزار مهم در دنیای مالی دیجیتال هستند که از نظر هدف و ساختار تفاوت‌های قابل توجهی دارند. استیبل‌کوین‌ها توسط نهادهای خصوصی ایجاد و مدیریت می‌شوند و ارزش آن‌ها به دارایی‌های پایدار نظیر دلار آمریکا یا طلا وابسته است. این ارزها معمولاً بر بستر بلاک‌چین‌های عمومی و غیرمتمرکز فعالیت می‌کنند، به‌طوری‌که تراکنش‌های آن‌ها شفاف و کاربران نیمه‌ناشناس هستند. از سوی دیگر، پولهای دیجیتال بانک مرکزی کاملاً متمرکز بوده و تحت کنترل بانک‌های مرکزی عمل می‌کنند. این ارزها به‌عنوان جایگزینی برای پول نقد با هدف حمایت از سیاست‌های پولی، افزایش شمول مالی و کاهش هزینه‌های مبادلاتی طراحی شده‌اند. برخلاف استیبل‌کوین‌ها که به دلیل غیرمتمرکز بودن ممکن است چالش‌های نظارتی ایجاد کنند، پولهای دیجیتال بانک مرکزی با چارچوب قانونی دقیق دولت‌ها همخوانی دارند (Auer, Cornelli, & Frost, 2021, p. 8).

از نظر فناوری، ارزهای دیجیتال با ثبات از زنجیره بلوکی عمومی استفاده می‌کنند و تمرکز آن‌ها بر سهولت پرداخت‌های بین‌المللی و تسهیل نوآوری‌های مالی غیر متمرکز است. در مقابل، پولهای دیجیتال بانک مرکزی معمولاً بر بستر زنجیره بلوکی‌های خصوصی یا کنسرسیومی طراحی می‌شوند که امکان نظارت دقیق بانک مرکزی بر تراکنش‌ها را فراهم می‌کند. این امر موجب کاهش حریم خصوصی کاربران در پول‌های دیجیتال بانک مرکزی نسبت به ارزهای دیجیتال با ثبات می‌شود. همچنین، این ارزهای با ثبات در برابر نوسانات بازار رمزارزها مقاوم هستند و بیشتر در معاملات مالی دیجیتال خصوصی استفاده می‌شوند، در حالی که پولهای دیجیتال بانک مرکزی به منظور ایجاد شفافیت، کنترل نقدینگی، و مبارزه با پولشویی و فعالیت‌های غیرقانونی توسط دولت‌ها توسعه یافته‌اند (Guggenheim, 2022, p. 15)

۴-۱- اهداف و مزایای ریال دیجیتال

با توجه به سند پیش نویس بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با هدف بسترسازی برای توسعه اقتصاد دیجیتال، بهبود کارایی پرداخت‌ها و مدیریت اثرات کاهش استفاده از اسکناس، اقدام به توسعه ریال دیجیتال کرده است. این اقدام به منظور پاسخ به نیازهای اقتصاد دیجیتال، افزایش تاب‌آوری ابزارهای پرداخت، دسترسی پذیری بهتر به پول بانک مرکزی، توسعه پرداخت‌های بین‌المللی و مدیریت مخاطرات ناشی از رواج پول‌های خصوصی انجام می‌شود. همچنین پیش‌بینی می‌شود ریال دیجیتال بتواند نقشی کلیدی در اقتصاد پلتفرمی و مبتنی بر زنجیره بلوک ایفا کند، به‌ویژه با توجه به شکل‌گیری مفاهیم جدید مانند توکن‌های دیجیتال که در اقتصاد دیجیتال به‌طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرند. فناوری دفتر کل توزیع‌شده و زنجیره بلوک به دلیل قابلیت برنامه‌پذیری، امنیت بالا، شفافیت، و رهگیری آسان تراکنش‌ها به‌عنوان بستر مناسبی برای انتشار ریال دیجیتال انتخاب شده است.

اهداف بانک مرکزی ایران از توسعه ریال دیجیتال به صورت موردی عبارت است از:

- ۱- بسترسازی برای توسعه اقتصاد دیجیتال
- ۲- افزایش تاب‌آوری سیستم‌های پرداخت
- ۳- مدیریت اثرات کاهش استفاده از اسکناس
- ۴- بهبود کارایی ابزارهای پرداخت نوین
- ۵- توسعه ابزارهای پرداخت بین‌المللی
- ۶- افزایش دسترسی‌پذیری پول بانک مرکزی
- ۷- فعال‌سازی قابلیت برنامه‌پذیری پول در اقتصاد دیجیتال
- ۸- مدیریت مخاطرات ناشی از رواج توکن‌ها و پول‌های خصوصی
- ۹- تأمین امنیت و شفافیت در تراکنش‌ها از طریق فناوری دفتر کل توزیع‌شده و زنجیره بلوک

۱-۵- سازوکار انتشار و توزیع ریال دیجیتال

ریال دیجیتال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک نسخه دیجیتال از پول رسمی کشور تعریف می شود که تحت نظارت و مجوز بانک مرکزی صادر و توزیع می گردد. این نوع از پول دیجیتال با پشتوانه کامل بانک مرکزی عمل کرده و ارزش هر واحد آن همواره معادل با یک ریال رسمی خواهد بود. بر اساس متن سند منتشره، این محصول به گونه ای طراحی شده است که بتواند ضمن پاسخگویی به نیازهای اقتصاد دیجیتال، شمول مالی در سطح کشور را تقویت کند و هزینه های نگهداری اسکناس و ابزارهای پرداخت سنتی را کاهش دهد.

۱-۵-۱ نحوه انجام تراکنش در شبکه ریال دیجیتال

فرآیند انجام تراکنش ها در شبکه ریال دیجیتال، در قالب سه مرحله کلیدی پیاده سازی می شود:

تأیید اولیه تراکنش توسط اعضای متولی:

ادر این مرحله، گره های خاصی در شبکه به عنوان متولیان تأیید اولیه، اطلاعات تراکنش ها را از نظر صحت و احراز هویت بررسی می کنند. این گره ها نقش مشابه «دروازه بان امنیتی» را ایفا کرده و تراکنش های معتبر را برای ادامه مسیر آزاد می کنند.

مرتب سازی و تنظیم تراکنش ها توسط تنظیم گر مرکزی:

پس از تأیید اولیه، یک نهاد تنظیم گر مرکزی وظیفه ترتیب دهی و مدیریت صحیح زمان بندی تراکنش ها را بر عهده دارد. هدف از این مرحله، جلوگیری از تکرار، تداخل یا ترتیب اشتباه در تراکنش های ثبت شده در سیستم است.

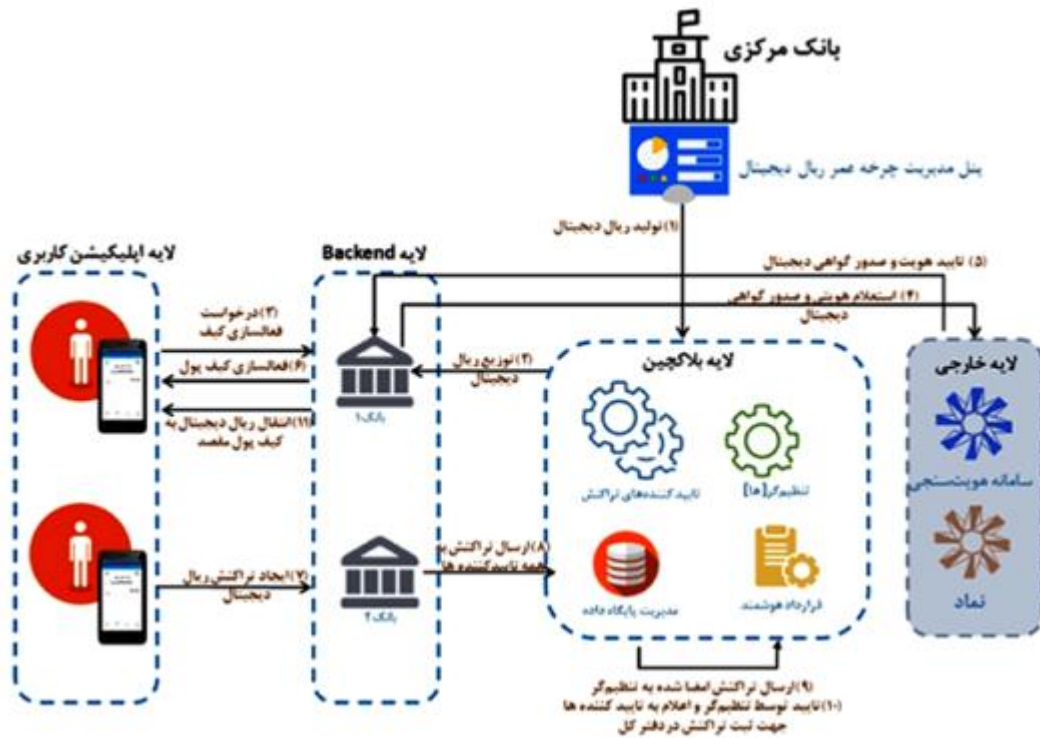
اعتبارسنجی نهایی و ثبت در دفترکل توزیع شده:

در نهایت، تراکنش ها وارد فرآیند اجماع شده و توسط شبکه گره های اعتبارسنج، تأیید نهایی و ثبت می شوند. این ثبت در بلوک های دفترکل توزیع شده انجام می گیرد و غیرقابل تغییر و قابل رهگیری خواهد بود.

۱-۵-۲ مدل های عملیاتی صدور و انتشار ریال دیجیتال

مدل توزیع ریال دیجیتال مشابه توزیع اسکناس بوده و بانک ها و مؤسسات مالی با عضویت در این شبکه می توانند نقش توزیع کننده را ایفا کنند. فرآیند انتشار شامل مراحل قانونی اخذ مجوز و تأمین پشتوانه های لازم برای ایجاد پول دیجیتال است. این پشتوانه ها می تواند شامل ذخایر نقدی و اسکناس های موجود در بانک مرکزی باشد. (جمعی از همکاران، ۱۴۰۱، ص ۳۹)

نسخه ۱

۶-۱- تجربه کشورهای دیگر در زمینه پول دیجیتال و مقایسه آن با رویکرد ایران

در میان کشورهای اسلامی، گرایش به طراحی پول دیجیتال بانک مرکزی با رعایت اصول شریعت، روندی جدی و قابل توجه یافته است. هدف مشترک آن‌ها، دستیابی به ابزار مالی نوین بدون نقض قواعد شرعی، افزایش شفافیت و ارتقاء کارایی اقتصادی است.

بررسی تجربیات اندونزی، مالزی و پروژه مشترک عربستان و امارات، نشان می‌دهد که چگونه می‌توان فناوری‌های نوین را با چارچوب‌های فقهی هماهنگ ساخت.

بانک مرکزی اندونزی در سند طراحی پایبندی به اصول شریعت را در محور اصلی سیاست‌گذاری پول دیجیتال قرار داد (Bank Indonesia, 2022, p. 45). در این مسیر، از عقود اسلامی مانند مضاربه و مشارکت بهره گرفت و با مشورت مستقیم با فقه‌های شریعت، شبهات مرتبط با ربا، غرر و ریسک را کاهش داد. در مقایسه با ایران، اندونزی رویکرد ساختاریافته‌تری در تعامل با نهادهای فقهی داشته و نظارت شرعی را در لایه‌های فنی پیاده‌سازی کرده است.

مالزی نیز که سابقه‌ای غنی در بانکداری اسلامی دارد، طراحی پول دیجیتال را بر اساس مقاصد شریعت همچون دفع ضرر، تأمین منافع عمومی و تضمین عدالت مالی دنبال کرده است. تأکید این کشور بر حفظ ثبات ارزش پول، جلوگیری از نوسانات شدید و تضمین امنیت تراکنش‌ها، جلوه‌ای عملی از فقه اقتصادی در طراحی ابزارهای نوین است. اگرچه سیاست‌های اعلامی ایران هم‌راستا با مالزی است، اما در مالزی، جزئیات نظارت فقهی با دقت بیشتری اجرا شده است (Bank Negara Malaysia, 2023, p. 10).

پروژه Aber به‌عنوان همکاری مشترک عربستان سعودی و امارات متحده عربی، یکی از پیشرفته‌ترین نمونه‌های طراحی پول دیجیتال با تمرکز بر تسویه بین‌بانکی و کاهش زمان پرداخت‌های پرون‌مرزی محسوب می‌شود. بهره‌گیری از فناوری دفتر کل توزیع شده، امکان رهگیری دقیق، شفافیت کامل، و کاهش تخلفات مالی را فراهم کرد. تجربه Aber نشان داد که هماهنگی حقوقی، نهادی و فنی، در کنار حفظ امنیت و ثبات، شرط موفقیت یک ارز دیجیتال شرعی و عملیاتی است. ایران نیز می‌تواند با بهره‌گیری از این تجربه، طراحی ریال دیجیتال را در مسیر سازگاری با زیرساخت‌های بانکی موجود و الزامات فقهی بهینه‌سازی کند (Saudi Central Bank & Central Bank of UAE, 2020, p. 3).

۲- پول دیجیتال بانک مرکزی و چالش‌های فقهی

۱-۲- ابعاد فقهی پول دیجیتال بانک مرکزی

از دیدگاه فقهی، صدور و انتشار ریال دیجیتال، با تکیه بر این اصل که هر واحد آن معادل با یک ریال رسمی بوده و ارزش ذاتی خاصی ندارد، می‌تواند به‌عنوان پول شرعی شناخته شود. بر این اساس، برخی از استدلال‌های فقهی بر پایه قواعد "لاضرر" و "حرمت ربا" مطرح می‌گردد که در آن‌ها، اصل صحت معاملات و تبادلات مالی بدون ایجاد شبهه ربا و ضرر به طرفین معامله تأیید شده است. در این مدل، با توجه به اینکه تمامی تراکنش‌ها بر اساس الگوریتم‌های اجماع و بدون هرگونه سود یا بهره اضافی بین

کاربران صورت می‌گیرد، شبهات مربوط به ربا و غرر در این تراکنش‌ها به حداقل ممکن کاهش می‌یابد. همچنین، قراردادهای هوشمند به کاررفته در این مدل، باید به گونه‌ای طراحی شوند که منطبق بر شروط لازم برای معاملات شرعی باشند.

۲-۲- دیدگاه فقه اسلامی نسبت به پول

در فقه اسلامی، مفهوم مالیت به‌عنوان یکی از ارکان اساسی معاملات، جایگاه ویژه‌ای دارد. مالیت به معنای ارزش اقتصادی یک شیء است که موجب می‌شود افراد آن را به‌عنوان وسیله مبادله یا ذخیره ارزش بپذیرند. شیخ مرتضی انصاری در کتاب المکاسب، به‌طور مفصل به مسئله مالیت پرداخته و بیان می‌کند که هر چیزی که مورد رغبت عقلایی باشد و قابلیت مبادله داشته باشد، می‌تواند مال محسوب شود (انصاری، ۱۴۰۳، ج ۴، ص ۹) بر اساس این تعریف، شرط اصلی مالیت یک شیء، رغبت عقلایی و قابلیت مبادله است. از این رو، اشیایی که مردم به آن نیاز دارند و در زندگی روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند، مانند زمین، طلا، نقره و کالاهای تجاری، دارای مالیت هستند. در مقابل، اشیایی که شرعاً قابل بهره‌برداری نیستند، مانند مشروبات الکلی و مواد مخدر، هرچند ممکن است ارزش اقتصادی داشته باشند، اما از نظر فقهی فاقد مالیت شرعی محسوب می‌شوند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵، ج ۱، ص ۱۲).

در دنیای امروز، ابزارهای مالی جدید مانند ریال دیجیتال نیز تحت همین تعریف بررسی می‌شوند. اگر یک ابزار مالی، مانند ارز دیجیتال ملی، توسط مردم به‌عنوان وسیله مبادله پذیرفته شود و قابلیت خرید و فروش داشته باشد، از نظر فقهی مال محسوب می‌شود. این موضوع در مورد اسکناس‌های رایج نیز صادق است؛ چراکه آن‌ها به دلیل پذیرش عمومی و پشتوانه دولتی، دارای مالیت هستند^۱. با این حال، باید توجه داشت که هر مالی که مالیت داشته باشد، لزوماً مشروعیت ندارد. شهید صدر با تمایز میان «مذهب اقتصادی» و «علم اقتصاد» معتقد است آنچه اسلام ارائه می‌دهد، مذهب اقتصادی است؛ یعنی مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها و ارزش‌ها که چارچوب احکام شرعی فعالیت‌های اقتصادی را تعیین می‌کند. در این چارچوب، هرگونه کنش اقتصادی نه تنها باید از کارایی و ارزش اقتصادی برخوردار باشد، بلکه باید در مسیر اهداف شرعی و منطبق با احکام الهی صورت پذیرد تا مشروعیت یابد. بدین ترتیب، برای اینکه یک مال، از نظر فقهی قابل قبول باشد، علاوه بر داشتن ارزش اقتصادی، باید مطابق با احکام اسلامی نیز باشد. (صدر، ۱۳۹۳، ص ۳۳۰-۳۳۴) بنابراین، ابزارهای مالی جدید مانند ریال دیجیتال، در صورتی که باعث ایجاد معاملات ربوی، غرری یا نامشروع نشوند، می‌توانند از نظر فقهی مشروعیت داشته باشند. با توجه به این تعریف می‌توان نتیجه

گرفت که ریال دیجیتال، به شرط پذیرش عمومی و قابلیت مبادله، از نظر فقهی مالیت دارد و می‌تواند به‌عنوان ابزار مبادله در معاملات شرعی استفاده شود. بنابراین، تا زمانی که بانک مرکزی بتواند ارزش آن را حفظ کند و مردم آن را بپذیرند، استفاده از ریال دیجیتال مشروعیت شرعی خواهد داشت. از نظر شهید صدر در اقتصادنا بخش دوم فصل سوم نیز مالیت را تابع عرضه و تقاضا میدانند و ارزش مبادله آن را به میزان رغبت و میل اجتماعی وابسته میدانند

از دیدگاه فقه اسلامی، پول دیجیتال بانک مرکزی می‌تواند به‌عنوان یک دارایی با مالیت مشروع تلقی شود، به شرط آنکه پشتیبانی رسمی از سوی بانک مرکزی داشته باشد و در اقتصاد ملی به‌عنوان یک ابزار قانونی برای مبادلات مالی به کار رود (Nazir & Nazir, 2024, p. 15). با این حال، تأیید نهایی مالیت و مشروعیت فقهی پول دیجیتال بانک مرکزی نیازمند تأیید علما و نهادهای فقهی است که بررسی کنند آیا استفاده از این ابزار دیجیتال با احکام شریعت اسلامی سازگار است یا خیر.

۳-۲- بحث ربا

ربا به معنای «دریافت سود بدون کار و بدون ارائه خدمات واقعی است» که در فقه اسلامی به شدت ممنوع است. در سیستم مالی سنتی، نرخ بهره به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی سیاست پولی توسط بانک‌های مرکزی استفاده می‌شود، اما در فقه اسلامی به‌عنوان ربا شناخته می‌شود و ممنوع است.

ربا در لغت به معنای «زیاده» است و در اصطلاح فقهی به دو نوع ربای قرضی و ربای معاملی تقسیم می‌شود. (مصطفوی، ۱۴۲۳، ص ۱۶۱) بر اساس نظر مشهور فقها: «هر گونه زیاده‌خواهی در قبال وام یا قرض، بدون اینکه در برابر آن منفعت یا ارزش واقعی دریافت شود، ربا محسوب شده و حرام است». (خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۲۴۵) در رابطه با ریال دیجیتال، این نگرانی وجود دارد که اگر بانک مرکزی یا بانک‌های تجاری در فرآیند عرضه ریال دیجیتال، شرایطی ایجاد کنند که منجر به دریافت بهره یا سود اضافی در قبال وام‌دهی شود، این امر می‌تواند مصداق ربای قرضی باشد.

در کتاب **شروایع** در تعریف ربای قرضی بیان می‌کند که «هر قرضی که در آن شرط زیاده به نفع قرض‌دهنده (بانک) باشد، ربوی و حرام است». (محقق حلی، ۱۴۲۰، ج ۲، ص ۸۴) در مورد ریال دیجیتال، اگر بانک‌های تجاری بخواهند این نوع پول را با بهره عرضه کنند یا سودی مازاد بر اصل مبلغ وام دریافت کنند، چنین عملی از نظر فقهی حرام و باطل خواهد بود.

پول دیجیتال و به‌ویژه پول دیجیتال بانک مرکزی نیز می‌تواند با چالش‌هایی در این زمینه مواجه شود. پول دیجیتال بانک مرکزی، به دلیل ماهیت دیجیتال و کنترل متمرکز توسط بانک مرکزی، می‌تواند با بهره‌های مستقیم یا غیرمستقیم همراه باشد. از این رو، مهم است که مکانیزم‌های طراحی شده برای پول دیجیتال بانک مرکزی به گونه‌ای باشند که به ربا منجر نشوند برخی از

راه‌حل‌های پیشنهادی برای جلوگیری از ربا در پول دیجیتال بانک مرکزی شامل طراحی سیاست‌هایی است که به‌جای بهره ثابت، از مشارکت در سود و زیان استفاده می‌کنند. به‌عنوان مثال (اقبال و میرآخور، ۲۰۱۳) پیشنهاد می‌کنند که بانک‌های مرکزی از ابزارهای جایگزینی همچون قراردادهای اسلامی مانند مضاربه و مشارکت استفاده کنند تا بتوانند پول دیجیتال را در چارچوب شرعی به کار بگیرند و ریسک‌های مربوط به ربا را کاهش دهند. طبق پیشنهاد (مطلبی هفشجانی و دیگران، ۱۴۰۲)، برخی سازوکارهای فنی در ریال دیجیتال نیز می‌توانند مانع تحقق ربا و معاملات صوری شوند:

- **شفافیت تراکنش‌ها:** با امکان ردیابی لحظه‌ای و کامل تراکنش‌ها، امکان شکل‌گیری فعالیت‌های ربوی یا غیرواقعی کاهش می‌یابد.
- **برنامه‌پذیری پول:** قابلیت تعریف قراردادهای هوشمند اسلامی، تضمین می‌کند که معاملات بر پایه سود و زیان واقعی صورت گیرد. نه نرخ بهره ثابت.
- **نظارت شرعی دیجیتال:** سیستم‌های هوش مصنوعی و داده‌کاوی، انطباق معاملات با اصول فقهی را لحظه‌ای بررسی کرده و تخلفات را شناسایی می‌کنند.
- **حذف واسطه‌های غیرمولد:** تراکنش مستقیم میان طرفین، بدون حضور واسطه‌های پرهزینه، باعث شفافیت و افزایش مشروعیت اقتصادی می‌شود.

در نتیجه، گرچه ریسک ربا در سیستم‌های پول دیجیتال وجود دارد، اما **طراحی صحیح و فقه‌محور** می‌تواند آن را به ابزاری منطبق با شریعت تبدیل کند. (جمعی از همکاران، ۱۴۰۱، ص ۴۴) برای جلوگیری از ربوی شدن معاملات در سیستم‌های پول دیجیتال یکی از نکات کلیدی، عدم ایجاد تفاوت‌هایی در پول دیجیتال با پول نقد رایج است که موجب گردد تا قراردادهای بانکی که در آن‌ها ربا وجود ندارد، نتوانند در این سیستم به درستی اجرا شوند. در واقع، در طراحی پول دیجیتال باید به گونه‌ای عمل شود که ماهیت آن به‌طور کامل مشابه با پول‌های رایج باقی بماند تا از مشکلات احتمالی در اجرای عقود اسلامی جلوگیری شود. این نکته به‌ویژه در مورد عقود مشارکتی، مرابحه و جعاله اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا این عقود باید با استفاده از ابزارهای مالی مشروع که ریسک و سود به‌طور عادلانه بین طرفین تقسیم می‌شود، صورت گیرد.

در این راستا، فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین و قراردادهای هوشمند می‌توانند به عنوان ابزاری برای تحقق این هدف مورد استفاده قرار گیرند. بلاک‌چین با فراهم کردن امکان ردیابی و شفافیت در تراکنش‌ها، به کاهش احتمال وقوع معاملات صوری کمک می‌کند و مانع از شکل‌گیری فعالیت‌های ربوی می‌شود. این فناوری به‌ویژه در زمینه پیگیری لحظه‌ای تراکنش‌ها و نظارت بر رعایت اصول فقهی در انجام معاملات دیجیتال اهمیت زیادی دارد. از طرف دیگر، قراردادهای هوشمند می‌توانند به‌طور خودکار بر اساس قواعد شریعت تنظیم شوند و تضمین کنند که سود و زیان بر اساس اصول اسلامی و نه نرخ بهره ثابت، توزیع

شوند. به این ترتیب، پول دیجیتال بانک مرکزی در صورت طراحی صحیح و شفاف، می‌تواند به ابزاری مناسب برای اجرای عقود اسلامی و جلوگیری از ربا در معاملات تبدیل شود، در حالی که تمامی ویژگی‌های پول‌های رایج را حفظ می‌کند.

۴-۲- خلق پول، تورم و پول دیجیتال بانک مرکزی

۴-۲-۱- تعریف خلق پول در نظام بانکی

خلق پول به فرآیندی گفته می‌شود که طی آن بانک مرکزی یا بانک‌های تجاری، پول جدیدی را وارد چرخه اقتصاد می‌کنند. در نظام بانکی کنونی، بانک‌ها با اعطای وام و اعتبار به مشتریان، پول جدیدی ایجاد می‌کنند که پیش‌تر وجود نداشته است. این مسئله از دیدگاه فقهی بسیار حساس است؛ چرا که ایجاد پول بدون پشتوانه واقعی ممکن است باعث ایجاد تورم و کاهش ارزش دارایی‌های مردم و نوعی تضییع حقوق شود. از طرفی پول دیجیتال با توجه با طراحی مورد نظر بانک مرکزی هم می‌تواند باعث افزایش پایه پولی شود از طرفی دیگر می‌تواند با تکیه بر فناوری‌های نوین، پولی با کنترل و نظارت بسیار بیشتری طراحی کرد. داشتن ویژگی‌های مورد نظر در زمینه نظارت و کنترلگری بیشتر بانک مرکزی بر این پول دیجیتال این قابلیت را به بانک مرکزی برای اجرای کارآمدتر سیاست‌های مورد نظرش در کنترل چرخه پول خواهد داد.

۴-۲-۲- دیدگاه فقهی درباره خلق پول

در فقه اسلامی، هرگونه تصرف اقتصادی که موجب ضرر، بی‌عدالتی یا تضییع حقوق مردم شود، نامشروع تلقی می‌شود. یکی از مباحث مهم در این زمینه، خلق پول دیجیتال و تأثیرات آن بر اقتصاد جامعه اسلامی است. برای بررسی این موضوع، می‌توان از قواعد فقهی همچون قاعده لاضرر، عدالت اقتصادی و حرمت اکل مال به باطل استفاده کرد. (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۴۲۸) قاعده "لاضرر و لاضرر" یکی از اصول اساسی فقه شیعه است که در تمامی ابواب فقه کاربرد دارد. این قاعده برگرفته از حدیث پیامبر اکرم (ص) است: «لاضرر و لاضرر فی الإسلام» که در منابع معتبر حدیثی مانند **وسائل الشیعة** ذکر شده است.

طبق این قاعده، هرگونه اقدام اقتصادی که به ضرر عموم مردم باشد، نامشروع است. خلق پول بدون پشتوانه واقعی و بدون ضابطه، باعث بروز مشکلات اقتصادی همچون تورم، کاهش قدرت خرید و افزایش شکاف طبقاتی می‌شود که این امر مصداق بارز "ضرر" است. امام خمینی (ره) در **تحریر الوسیله** تأکید می‌کند که هر عملی که موجب زیان به عموم مردم شود، فاقد

مشروعیت فقهی است. (خمینی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۳۶)

از سوی دیگر، قرآن کریم بر لزوم عدالت در سیاست‌های اقتصادی تأکید کرده و می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ

وَالْإِحْسَانِ؛ یعنی خداوند به عدالت و نیکوکاری فرمان می‌دهد» (نحل / ۹۰). سید محمدباقر صدر در کتاب

اقتصادنا اشاره می‌کند که یکی از اهداف اساسی اقتصاد اسلامی، جلوگیری از بی‌عدالتی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر است.

خلق پول بدون پشتوانه، با افزایش نقدینگی و کاهش ارزش پول، باعث انتقال ناعادلانه ثروت از فقرا به ثروتمندان شده و به توزیع ناعادلانه درآمدها و نقض عدالت اقتصادی منجر می‌شود. این امر نه تنها از نظر اقتصادی مخرب است، بلکه با اصول اسلامی نیز تعارض دارد.

از منظر فقهی، خلق پول بدون پشتوانه می‌تواند مصداق "اکل مال به باطل" باشد. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا

الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ؛ اموال یکدیگر را به

ناحق نخورید، مگر آنکه تجارت قانونی و رضایت‌بخشی باشد» (نساء: ۲۹) خلق پول بدون پشتوانه، موجب کاهش

ارزش دارایی‌های مردم و انتقال نامرئی ثروت از طریق تورم پنهان می‌شود، که نوعی تصرف ناعادلانه در اموال عمومی است.

فقهایی همچون شیخ انصاری در **المکاسب** و محقق حلی در **شرایع الإسلام** تصریح کرده‌اند که هرگونه تصرف در اموال مردم بدون رضایت و به صورت ناعادلانه، حرام است.

در کنار این مباحث، فقه اسلامی بر حفظ مصالح عمومی تأکید دارد. در **تحریر الوسیله** امام خمینی (ره) آمده است که

«هرگونه تصمیم اقتصادی که موجب فساد یا ضرر عمومی شود، مشروعیت ندارد». (خمینی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۴۸۷) آیت‌الله

جوادی آملی نیز در منزلت عقل در هندسه معرفت دینی تأکید می‌کند که سیاست‌های اقتصادی باید در راستای رفاه عمومی و

جلوگیری از بحران‌های مالی باشد. (جوادی آملی، ۱۴۲۰، ص ۳۷۶) در رابطه با ریال دیجیتال، بانک مرکزی ایران نقش انحصاری

در انتشار این نوع پول دارد. بر اساس گزارش‌های منتشرشده، بانک مرکزی قصد دارد فرایند خلق پول دیجیتال را تحت نظارت

دقیق و شفاف انجام دهد تا از مشکلاتی مانند تورم و کاهش ارزش پول جلوگیری شود. با این حال، اگر این فرآیند بدون کنترل و

به صورت بی‌رویه انجام شود، می‌تواند باعث ایجاد شبهات فقهی و تضییع حقوق مردم شود. به همین دلیل، نظارت شرعی بر

مکانیسم خلق و توزیع ریال دیجیتال، امری ضروری است تا این ابزار مالی مطابق با اصول اقتصاد اسلامی عمل کند.

خلق پول در اسلام، تنها در صورتی مشروع است که منجر به ضرر عمومی نشود و ارزش واقعی آن برای جامعه محفوظ بماند. با

استناد به دیدگاه‌های شیخ انصاری و شهید صدر، می‌توان نتیجه گرفت که انتشار ریال دیجیتال به شرط:

- حفظ ارزش و پشتوانه واقعی،

- نظارت دقیق بر میزان عرضه آن،

- رعایت عدالت اقتصادی،

از نظر فقهی می‌تواند مشروع باشد. اما در صورت بروز هرگونه نوسان شدید یا کاهش ارزش پول، شبهه لاضرر و اکل مال به باطل مطرح شده و استفاده از آن نامشروع خواهد بود.

۳-۴-۲- کنترل خلق پول بانکی

خلق پول در نظام بانکی، که به‌عنوان یکی از ارکان اساسی اقتصاد مدرن شناخته می‌شود، فرآیندی است که طی آن بانک‌ها با اعطای وام، پول جدید به اقتصاد وارد می‌کنند. این فرآیند به‌طور خاص در مدل «بانکداری ذخیره جزئی» اتفاق می‌افتد، جایی که بانک‌ها تنها موظف به نگهداری درصدی از سپرده‌ها به‌عنوان ذخیره قانونی هستند و باقی‌مانده را به‌عنوان وام به مشتریان اعطا می‌کنند. این فرآیند، در اصل، منجر به خلق پول می‌شود زیرا بانک‌ها قادرند از هر واحد پول سپرده‌شده، پول جدیدی خلق کنند که عملاً به‌عنوان اعتبار در چرخه اقتصادی وارد می‌شود (McLeay, Radia, & Thomas, 2014, p. 14). این مدل بانکداری، اگرچه برای حمایت از رشد اقتصادی طراحی شده است، اما خود عاملی برای افزایش تورم در سیستم‌های اقتصادی به‌شمار می‌آید، زیرا نقدینگی بیشتری به‌طور مصنوعی به اقتصاد تزریق می‌شود، که در صورت عدم مدیریت دقیق، به تورم پولی منجر می‌شود (Friedman, 1968, p. 17).

طبق نظر کینز (Keynes, 1936) تورم پولی به‌طور مستقیم از خلق پول اضافی ناشی می‌شود که به‌ویژه در دوران‌هایی که سیاست‌های پولی انبساطی به کار می‌رود، روندی معمول است. این امر می‌تواند موجب کاهش ارزش پول، افزایش قیمت‌ها و در نهایت نابرابری اقتصادی شود. به‌ویژه در دوران‌هایی که نرخ بهره پایین است و بانک‌ها با تسهیل شرایط وام‌دهی، پول بیشتری خلق می‌کنند، این فرآیند می‌تواند بر تورم اقتصادی تأثیر منفی بگذارد. بنابراین، خلق پول به‌عنوان یکی از عوامل اصلی تورم پولی شناخته می‌شود و می‌تواند باعث ایجاد نوسانات اقتصادی شود که منجر به بی‌ثباتی در بازارهای مالی می‌گردد. (Rogoff, 2016)

از سوی دیگر، در سیستم پول دیجیتال بانک مرکزی، می‌توان شیوه‌ای متفاوت از خلق پول را پیاده‌سازی کرد که امکان کنترل بیشتری بر فرآیند ایجاد پول فراهم می‌آورد. طراحی دقیق پول دیجیتال می‌تواند علاوه بر دفتر کل مرکزی که تمام تراکنش‌ها را به صورت شفاف ذخیره می‌کند و امکان نظارت عمومی یا خصوصی (بانک مرکزی) را فراهم می‌کند، می‌تواند پول مورد نظر را به شکلی طراحی کرد که از طریق تخصیص ارزهای دارای شماره سریال مشخص به حساب‌های شخصی که دارای شماره‌های سریالی مشخص هستند، این اطمینان را ایجاد کند که هیچ شخص ثالثی (بانک‌های تجاری) بدون تایید بالادستی (که می‌تواند

سرمایه گذار یا بانک مرکزی باشد)، قادر به انتقال پول به شخص دیگر نباشد. در این ساختار سرعت گردش پول قابل کنترل بوده و می‌تواند از یک سو شفافیت کامل در تراکنش‌ها ایجاد کرده و از سوی دیگر، نظارت بانک مرکزی را بر تمامی تراکنش‌ها و خلق پول در سطح اقتصادی تسهیل کند.

در واقع، با استفاده از این مدل، بانک‌های تجاری قادر به خلق پول جدید از طریق وام‌دهی نخواهند بود، زیرا قدرت وام‌دهی آن‌ها به‌طور قابل توجهی محدود می‌شود. در این مدل، بانک مرکزی به‌طور مستقیم بر حجم پول در گردش کنترل بیشتری خواهد داشت. این شیوه از طراحی پول دیجیتال می‌تواند علاوه بر جلوگیری از تورم پولی، روند تخصیص منابع را بر اساس نیازهای واقعی بازار هدایت کند و از ایجاد نقدینگی اضافی که به تورم منجر می‌شود، جلوگیری نماید. به این ترتیب، بانک مرکزی قادر خواهد بود با استفاده از این ابزار، مدیریت بهتری بر روی میزان عرضه پول و نقدینگی در سیستم اقتصادی داشته باشد.

در نهایت، این طراحی باعث می‌شود که در فضای پول دیجیتال، با وجود توزیع شفاف و تحت نظارت دقیق، عملکرد مشابهی با پول‌های رایج در دنیای اقتصاد ایجاد شود، بدون اینکه خللی در عدالت اقتصادی و توزیع منابع در جامعه ایجاد شود. این امکان که پول دیجیتال در اختیار کاربران قرار گیرد، به‌طور مستقیم منجر به ایجاد مکانیسم‌های شفاف و امن برای تراکنش‌ها می‌شود که در آن، هرگونه انتقال پول توسط مالکین آن تأیید می‌شود و این می‌تواند نهایتاً از خلق پول بی‌رویه و اثرات منفی آن بر تورم جلوگیری کند.

۲-۵- غرر و ریسک

غرر در لغت به معنای خطر، فریب و عدم قطعیت است که در برخی منابع کهن همچون کتاب **العین فراهیدی** به مفهوم خطرپذیری در معاملات تعریف شده است. (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج ۴، ص ۳۴۶) همچنین، صاحب بن عباد در **المحیط فی اللغة** **مخور** را به معنای ریسک و احتمال ضرر در قراردادها آورده است. (ابن عباد، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۵۱۱) در فقه اسلامی، غرر در زمینه معاملات به معنای ابهام در نتیجه معامله یا احتمال ضرر برای یکی از طرفین تعبیر شده است. فقها بر این باورند که هرگونه عدم شفافیت در قرارداد، که سبب عدم آگاهی کافی یکی از طرفین شود، باعث بطلان معامله خواهد شد. (خمینی، ۱۴۲۱، ج ۲، ص ۴۷۳)

بررسی دیدگاه‌های فقیهان تعریف غرر را چنین میکنند: «کل معاوضة و ما فی حکمها مجهول الوجود، أو الحصول، أو القدر؛ هر معاوضه یا قرارداد مشابهی که وجود، تحقق یا مقدار یکی از عوضین در آن مجهول باشد، مشمول قاعده غرر است» (پوراسکندری و الهامی، ۱۴۰۳، ص ۴۰۵-۴۱۹). در مورد ماهیت غرر نشان می‌دهد که این مفهوم از دو بخش اصلی تشکیل شده است: "کل" به

منزله جنس و "مجهول الوجود، أو الحصول، أو القدر" به منزله فصل. در این تعریف، "کل" به عنوان یک اسم مبهم، تمامی مواردی را که سنخیت با غرر و قابلیت نفی آن دارند، شامل می‌شود. به بیان دقیق‌تر، هر معاوضه یا مشابه آن، هنگامی مشمول قاعده غرر می‌شود که وجود، تحقق، یا مقدار یکی از عوضین مجهول باشد. این تعریف بر اساس رویکرد فقها، قاعده نفی غرر را به عنوان اصلی برای حفظ شفافیت در معاملات معرفی می‌کند که در ابواب مختلف فقهی اعمال می‌شود. نمونه‌ای از این قاعده، بطلان معامله‌ای است که در آن کالا یا بهای معامله مشخص نباشد. برای مثال، معامله‌ای که برای حالت نقد و نسیه دو نرخ اعلام شود، اما مشخص نشود کدام نرخ در معامله جاری است، از سوی فقیهان باطل اعلام شده است. (بحرانی، ۱۴۰۵، ج ۱۹، ص ۱۲۲)

باین حال، اگر نرخ‌ها مشخص و ابهام رفع شود، معامله صحیح خواهد بود.

در معاملات نسیه نیز تعیین دقیق اجل از نظر فقیهان شرط صحت معامله است و عدم تعیین آن موجب بطلان می‌شود. بر اساس دیدگاه فقیهان غرر به عنوان یکی از عوامل بطلان معاملات، نقشی کلیدی در تضمین شفافیت و عدالت در قراردادها ایفا می‌کند. این قاعده نه تنها در معاملات سنتی بلکه در تطبیق با شرایط و پیشرفت‌های معاصر نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. (انصاری، ۱۴۰۳، ص ۲۱۳-۲۱۵)

در عصر حاضر، فقه اسلامی ریسک را از غرر تفکیک می‌کند. ریسک، احتمال زیان ناشی از نوسانات یا شرایط بازار است و در صورتی که معقول و قابل پیش‌بینی باشد، پذیرفته است. اما ریسک شدید یا غیرقابل کنترل می‌تواند معامله را به غرر نزدیک کند و نامشروع سازد.

در ارتباط با **ریال دیجیتال**، چند نوع ریسک قابل ذکر است:

- **نوسان ارزش** در صورت ناتوانی بانک مرکزی در تثبیت آن؛
 - **ریسک امنیتی** در برابر حملات سایبری؛
 - **ریسک نقدشوندگی** در نبود امکان تبدیل سریع به پول نقد.
- علاوه بر این، پیچیدگی فناوری‌های مرتبط با ریال دیجیتال (مانند بلاک‌چین) ممکن است برای عموم کاربران، ابهام‌آمیز باشد و در صورت نبود آموزش و شفاف‌سازی مناسب، موجب تحقق غرر شود.

شفافیت در اطلاعات، تعهدات و وضعیت اعتباری طرفین، رکن اصلی جلوگیری از غرر در قراردادهای جدید مالی است. به ویژه در قراردادهایی با ماهیت پیچیده یا سود پیش‌بینی شده، اگر کاربران به‌درستی از جزئیات آگاه نباشند، معامله می‌تواند به دلیل ابهام و عدم درک کافی، غرری شود. (موسویان و همکار، ۱۳۹۴، ص ۱۰۸)

در نتیجه، برای جلوگیری از بروز غرر در ریال دیجیتال، لازم است بانک مرکزی ضمن آموزش عمومی، زیرساخت‌های ساده‌فهم، شفاف و قابل دسترسی برای عموم کاربران طراحی کرده و اطلاعات مربوط به تراکنش‌ها، سیاست‌های پولی و ارزش‌گذاری را با دقت منتشر کند.

با توجه به مبانی فقهی ذکر شده، می‌توان نتیجه گرفت که:

- ۱- ریسک معقول و متعارف در معاملات با ریال دیجیتال، به شرط اینکه ارزش آن به‌طور کلی تثبیت شده باشد و موجب زیان غیرقابل پیش‌بینی برای طرفین نشود، از نظر شرعی قابل قبول است.
- ۲- ریسک‌های غیرمتعارف نظیر نوسان شدید ارزش، مشکلات امنیتی یا نقدشوندگی پایین، می‌تواند موجب بروز غرر در معاملات شود و در صورت وقوع چنین شرایطی، استفاده از ریال دیجیتال با مشکلات شرعی همراه خواهد بود.
- ۳- بانک مرکزی موظف است با اتخاذ سیاست‌های پولی شفاف و استفاده از فناوری‌های ایمن، از بروز چنین ریسک‌هایی جلوگیری کند تا شبهه غرر و ریسک نامتعارف منتفی شود.

یکی از مزایای اساسی پول دیجیتال بانک مرکزی در مقایسه با پول‌های سنتی، توانایی نظارت و کنترل بیشتر توسط بانک مرکزی است که می‌تواند به‌طور مؤثر از بروز غرر، کاهش ریسک‌های مختلف و ابهام‌های موجود در معاملات جلوگیری کند. از آنجایی که پول دیجیتال می‌تواند با ویژگی‌هایی چون شفافیت بالا، ردیابی تراکنش‌ها و امکان ایجاد قواعد خاص برای معاملات، به‌طور کامل تحت نظارت بانک مرکزی قرار گیرد، این امر موجب می‌شود که تمامی فرآیندهای اقتصادی، از جمله خلق پول، وام‌دهی و مبادلات، در چارچوبی کاملاً شفاف و قابل نظارت قرار گیرند.

یکی از مهم‌ترین فواید این نوع طراحی، پیشگیری از بروز ریسک‌های غیرقابل پیش‌بینی و ناشی از نوسانات شدید ارزش است. با داشتن امکان ردیابی لحظه‌ای و شفافیت تراکنش‌ها، بانک مرکزی قادر است هرگونه نوسان غیرمعمول را شناسایی و مدیریت کند. همچنین، سیستم‌های مبتنی بر فناوری بلاک‌چین که در پول دیجیتال پیاده‌سازی می‌شود، از کلاهبرداری و دزدی جلوگیری کرده و به‌طور مؤثری اعتبار و امنیت سیستم را تقویت می‌کنند.

یکی دیگر از امکانات کلیدی، قابلیت وثیقه‌سپاری و اطمینان از رعایت تمامی قوانین فقهی و اقتصادی است. با وجود سیستم‌های هوشمند و قراردادهای دیجیتال، بانک مرکزی می‌تواند از طریق ایجاد سیاست‌های پولی خاص، از بروز غرر جلوگیری کند و به‌طور مؤثر در مدیریت ریسک‌های مرتبط با نقدینگی و امنیت عمل نماید. این نظارت و کنترل دقیق، به‌ویژه در شرایط پیچیده‌تری که شامل تراکنش‌های دیجیتال و استفاده از قراردادهای پیچیده است، بسیار حیاتی به نظر می‌رسد.

بنابراین، با استفاده از این فناوری‌ها و توان نظارتی بانک مرکزی، امکان ایجاد یک سیستم پولی دیجیتال شفاف و امن فراهم می‌شود که ضمن کاهش ریسک‌های احتمالی، به جلوگیری از مشکلات فقهی نظیر غرر و کلاه برداری کمک می‌کند. در این چارچوب، تمامی کاربران و طرفین قراردادها از شفافیت و امنیت بیشتری برخوردار می‌شوند و این مسئله می‌تواند موجب افزایش اعتماد عمومی و کارایی بیشتر سیستم مالی گردد.

جمع‌بندی و پیشنهادات

پول دیجیتال بانک مرکزی به‌عنوان تحولی اساسی در نظام مالی جهانی، برای جمهوری اسلامی ایران از جنبه‌های مختلف اقتصادی و شرعی اهمیت ویژه‌ای دارد. پروژه «ریال دیجیتال» با اهدافی چون افزایش شفافیت مالی، بهبود ابزارهای پرداخت، تقویت سیاست‌های پولی، کاهش هزینه‌های مبادلاتی و تسهیل تبادلات مالی بین‌المللی طراحی شده است. این پروژه در تلاش است تا با استفاده از فناوری‌های نوین، مشکلات موجود در سیستم‌های مالی سنتی را حل کند و تحولی در فرآیندهای پولی و پرداخت ایجاد کند. با این حال، پیاده‌سازی موفق آن مستلزم توجه به چالش‌های فقهی است که به‌ویژه در سه محور اصلی مالیت شرعی، ممنوعیت ربا و پیشگیری از غرر مورد توجه قرار می‌گیرد.

مالیت شرعی و الزامات اجرایی آن یکی از مسائل کلیدی در پیاده‌سازی ریال دیجیتال است. در فقه اسلامی، مالیت ریال دیجیتال باید شرایطی را احراز کند که از جمله آن‌ها می‌توان به تعریف شیخ انصاری از مال، یعنی چیزی که مورد رغبت عقلایی باشد و قابلیت مبادله داشته باشد، اشاره کرد. همچنین، باید از نظر فقهی با موازین شرعی همخوانی داشته باشد و در معاملات نامشروع استفاده نشود. راهکارهای اجرایی برای تأمین این الزامات شامل پشتوانه گذاری ریال دیجیتال، شفاف‌سازی اطلاعات از طریق انتشار گزارش‌های ماهانه حسابرسی شده و ایجاد سامانه رصد عمومی تراکنش‌ها، و همچنین اجرای برنامه‌های آموزشی ترویجی و مشارکت نهادهای حوزوی و دانشگاهی است.

نظام غیرربوی یکی دیگر از چالش‌های اساسی در طراحی ریال دیجیتال است. ربا در فقه اسلامی به معنای دریافت سود اضافی بدون مبادله واقعی است که حرام شمرده می‌شود. به‌منظور اجتناب از ربا، پیشنهاد می‌شود که ریال دیجیتال بر اساس مکانیسم‌های مشارکتی و ابزارهای نوین مالی اسلامی طراحی شود. این امر می‌تواند از طریق ایجاد قراردادهای هوشمند اسلامی مانند عقود مبادله‌ای (بیع، سلم)، عقود مشارکتی (مضاربه، مشارکت) و عقود خدماتی (جعاله، اجاره) انجام پذیرد. همچنین، نظارت شرعی و استفاده از سیستم‌های هوشمند رصد تراکنش‌ها و تشکیل کمیته‌های فقهی تخصصی از دیگر الزامات برای اجتناب از ربا به شمار می‌رود.

مدیریت ریسک‌ها و پیشگیری از غرر نیز در راستای مشروعیت ریال دیجیتال حائز اهمیت است. غرر به معنای ابهام در نتیجه یا شرایط معامله است که در فقه اسلامی منجر به بطلان معامله می‌شود. برای رفع شبهات غرر در سیستم پول دیجیتال، باید اقداماتی همچون ایجاد سامانه‌های امنیتی چندلایه، توسعه پروتکل‌های احراز هویت پیشرفته و استقرار سیستم‌های پشتیبانی قدرتمند انجام شود. همچنین، مکانیزم‌های تثبیت ارزش و سازوکارهای نقدشوندگی سریع برای مقابله با نوسانات شدید ارزش و سیستم‌های هشدار و مدیریت بحران به منظور کاهش ریسک‌های اقتصادی و حقوقی ضروری است. همچنین بانک مرکزی با توجه به اهداف مورد نظرش می‌تواند پول دیجیتال را همراهی سیاست‌های خود به شرایطی عرضه کند که باعث افزایش تاثیرگذاری سیاست‌های پولی شود و امکان کنترل بیشتر بر نقدینگی در گردش داشته باشد. در هر صورت لازم است پول دیجیتال به شکلی عرضه شود که حتی اگر توانایی کاهش تورم راه نداشته موجب افزایش تورم نشود.

در نهایت، برای موفقیت پروژه ریال دیجیتال، طراحی نظام‌مند بر اساس فقه پویای اسلامی و بهره‌گیری از تجارب کشورهای اسلامی در این زمینه ضروری است. بانک مرکزی باید با تشکیل کارگروه‌های تخصصی مشکل از فقها، اقتصاددانان و متخصصان فناوری اطلاعات، نقشه راه دقیقی برای اجرای این پروژه تدوین کند و آن را به تدریج و با انجام آزمایش‌های کنترل‌شده به مرحله اجرا درآورد. پیاده‌سازی موفق ریال دیجیتال می‌تواند به‌عنوان الگویی پیشرو برای سایر کشورهای اسلامی عمل کند و جایگاه ایران را در اقتصاد دیجیتال جهانی ارتقا بخشد.

پول دیجیتال بانک مرکزی، اگر با رعایت کامل اصول فقهی و ایجاد شفافیت در تراکنش‌ها طراحی و پیاده‌سازی شود، می‌تواند به ابزاری مشروع و کارآمد برای انجام مبادلات مالی در جامعه تبدیل شود. این امر نه تنها در چارچوب فقه اسلامی بلکه در راستای اهداف اقتصادی و فنی می‌تواند به یک تحول بزرگ در نظام مالی کشور منجر شود.

منابع

۱. قرآن کریم

ابن عباد، صاحب بن عباد. (۱۴۱۴ق). المحيط فی اللغة. دارالکتب العلمیه.

۲. انصاری، مرتضی. (۱۴۰۳ق). المکاسب. انتشارات اسلامی.

۳. خمینی، روح‌الله. (۱۴۰۴ق). تحریر الوسیله: کتاب البیع. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۴. بحرانی، یوسف. (۱۴۰۵ق). الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج ۱۹. قم: مؤسسه آل‌البیت.

۵. جمعی از همکاران. (۱۴۰۱ش). «پیش‌نویس سند ریال دیجیتال (نسخه ۲-۲)». تهران: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۶. پژوهشکده پولی و بانکی. (۱۴۰۰ش). پول دیجیتال بانک مرکزی؛ مبانی نظری و تجارب جهانی.

۷. پوراسکندری، مهرداد و الهامی، رضا. (۱۴۰۳ش). تعریف فقهی غرر از دیدگاه فقیهان شیعه. نشریه فقه و مبانی حقوق اسلامی، ش ۵۶، ص ۴۱۹-۴۰۵. doi: 10.22059/jjfil.2024.372234.669649

۸. خورسندی کوچصفهانی، زهرا و چیت‌سازسان، مرتضی. (۱۴۰۲ش). ماهیت ارزش‌های دیجیتال از منظر فقه. پانزدهمین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم قضایی.

۹. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعة، ج ۲۵. قم: مؤسسه آل‌البیت.

۱۰. صدر، سید محمدباقر. (۱۳۹۳ش). اقتصادنا. تهران: انتشارات روزبه.

۱۱. صادقی، محسن و ناصر، مهدی. (۱۴۰۰ش). مطالعه تطبیقی چالش‌ها و راهکارهای بکارگیری ارزش‌های رمزنگاری‌شده دیجیتال در نظام حقوقی ایران و آمریکا. مطالعات حقوق خصوصی، ش ۵۱(۲)، ص ۲۹۳-۲۷۵. doi: 10.22059/jlq.2021.284096.1007243

۱۲. فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۱۰ق). کتاب العین، ج ۴، ص ۳۴۶. قم: انتشارات دارالهجرة.

۱۳. محقق حلّی، نجم‌الدین جعفر بن حسن. (۱۴۲۰ق). شرائع الاسلام، ج ۲. قم: انتشارات اسلامی.

۱۴. مکارم شیرازی، ناصر. (۱۴۲۵ق). أنوار الفقاهة: کتاب البیع. قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب.

۱۵. مطلبی هفشجانی، سمیرا؛ فصیحی‌زاده، علیرضا؛ راعی، مسعود. (۱۴۰۲ش). علل صوری شدن قراردادهای بانکی. فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، ش ۵، ص ۸۸۴-۸۶۷. doi: 10.22034/ejs.2023.413252.1528

۱۶. موسویان، سید عباس و علیزاده اصل، محمد. (۱۳۹۴ش). بررسی رابطه ریسک و غرر در بازارهای مالی اسلامی. فصلنامه اقتصاد اسلامی، ش ۱۵(۵۹)، ص ۹۴-۶۵.

۱۷. وزیر، سید ابوالفضل و ندری، کامران. (۱۴۰۲ش). اثر پول دیجیتال بانک مرکزی بر سیاست‌گذاری پولی. فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی، ش ۴۵، ص ۲۲۲-۱۸۹. doi: 10.22034/es.2024.395967.1669

18. Adrian, T., & Mancini-Griffoli, T. (2019). (μThe Rise of Digital Money. *IMF FinTech Notes*, 19/001. <https://doi.org/10.5089/9781498324908.063>
19. Aysan, Ahmet Faruk and Al-Ansari, Khalid Ahmed. (2022). (μCentral Bank Digital Currencies, Internet of Things, and Islamic Finance: Blockchain Prospects and Challenges. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4128096>
20. Auer, R., Cornelli, G., & Frost, J. (2021). (μRise of the Central Bank Digital Currencies: Drivers, Approaches and Technologies. *BIS Quarterly Review*, September, 55–70.
21. Bank Indonesia. (2022). (μWhite Paper: Digital Rupiah for Indonesia's Future Economy. <https://doi.org/10.21098/jcli.v2i2.45>
22. Bank Negara Malaysia. (2023). (μCBDC, Design for Maqasid Al-Shariah Compliance, 10–30.
23. Bharathan, Vipin. (2021). (μDigitizing Financial Markets: Project Aber. *Forbes*, Dec 29.
24. BIS. (2021). (μCBDC and Its Associated Motivations and Challenges. *BIS Papers* No. 123.
25. El-Gamal, M. A. (2006). (μ*Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.4197/islec.21-2.5>
26. Fad, M. F., & Imron, A. (2022). (μA Halal Cryptocurrency Model under Maqashid Al-Shari'ah. *Journal of Islamic Economics Lariba*. <https://doi.org/10.20885/jielariba.vol8.iss1.art14>
27. Fung, B., & Halaburda, H. (2016). (μCentral Bank Digital Currencies: A Framework for Assessing Why and How. *Bank of Canada Staff Discussion Paper*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2994052>

28. Friedman, M. (1968). (م)The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58(1), 1-17.
29. Guggenheim, J., & Yu, J. (2022). (م)Stablecoins: Economic and Financial Stability Issues. *Journal of Financial Technology*, 15. <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2022-51-1-77-86>
30. Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2013). (م)An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. Hoboken: John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118390474>
31. Naz, S., & Nazir, N. (2024). (م)Compatibility of Cryptocurrency with Islamic Law. *International Journal of Islamic Finance*, 9(2), 1-15. <https://doi.org/10.26652/cjif.9202415>
32. Nakamoto, S. (2008). (م)Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.
33. McLeay, M., Radia, A., & Thomas, R. (2014). (م)Money creation in the modern economy. *Bank of England Quarterly Bulletin*, 54(1), 14-27.
34. Saudi Central Bank & Central Bank of UAE. (2020). (م)Project Aber: Final Report.
35. Rogoff, K. (2016). (م)The Curse of Cash. Princeton: Princeton University Press.

Abstract:

In recent years, the advancement of financial technologies has prompted many countries to develop Central Bank Digital Currencies. The Central Bank of Iran has also launched the "Digital Rial" project to enhance financial transparency, better control monetary policies, and reduce transaction costs. This study examines the jurisprudential (Fiqh) aspects of the Digital Rial, analyzing its legal challenges under Islamic financial principles. Key concerns include its legitimacy as a form of wealth, the potential occurrence of usury (riba), risks associated with value fluctuations and transaction security, and the issue of money creation without proper backing. Findings suggest that the Sharia compliance of the Digital Rial depends on preventing riba, controlling money supply, ensuring a stable value, and maintaining transparency in transactions. Additionally, the experiences of Islamic countries like Indonesia and Malaysia highlight the importance of continuous Sharia oversight and the implementation of smart contracts that align with Islamic principles. Ultimately, this paper recommends that Iran's Central Bank adopt global best practices and establish an independent Sharia committee to oversee the design and implementation of the Digital Rial.

Keywords :Central Bank Digital Currency, Digital Rial, Islamic Jurisprudence (Fiqh), Riba (Usury)